

Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler ile Okula Karşı Tutumları ve Okul Tükenmişliği Arasındaki Yordayıcı İlişkiler

Ayşe KOÇ¹ , Bülent DİLMAÇ²

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Balıkesir, Türkiye, ayse_bkn33@hotmail.com

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye, bulentdilmac@gmail.com

Makale Bilgileri ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 04.11.2020

Kabul: 22.12.2020

Yayın: 29.12.2020

Anahtar Kelimeler:

Değer

Tükenmişlik

Okul Tükenmişliği

Okula İlişkin Tutum

Araştırmanın amacı ergenlerin sahip oldukları değerler, okula karşı tutumları ve okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan modeli test etmektir. Araştırmada genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul il merkezinde farklı liselerde ve farklı sınıflar seviyelerinde eğitim görmekte olan öğrencilerden tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Çalışma grubunun, 318' si kız, 281'si erkek olmak üzere toplam 599 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada Dilmaç (2007) tarafından geliştirilen İnsani Değerler Ölçeği (İDÖ), Adıgüzel (2012) tarafından geliştirilen Okula İlişkin Tutum Ölçeği ve Aypay (2011) tarafından geliştirilen okul tükenmişlik ölçeği uygulanmıştır. Araştırma verileri "Yapısal Eşitlik Modeli"ne göre AMOS 19 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, değerlerin ergenlerin okul tükenmişlikleri ve okula ilişkin tutumlarını etkileyen en önemli değişken olduğu ve ergenlerin okul tükenmişliklerini etkileyen diğer değişkenin okula yönelik tutumları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Predictive Relationships Between Adolescents' Values And Attitudes Towards School And School Burnout

Article Info

Article History

Received: 04.11.2020

Accepted: 22.12.2020

Published: 29.12.2020

Keywords:

Value

Burnout

School Burnout

Attitude Toward

School.

ABSTRACT

The aim of the research is to reveal the predictive relationships between adolescents' values, attitudes towards school and school burnout and to test the model created by this relationship. The relational screening model, which is a sub-type of the general screening model, was used in the study. The study group was selected randomly from the students who were studying in different high schools and at different levels in the city center of İstanbul in the academic year of 2016-2017. The study group consisted of 599 students, 318 of whom were girls and 281 were boys. In the study, the Human Values Scale developed by Dilmaç (2007), the Attitude Scale for School developed by Adıgüzel (2012) and the school burnout scale developed by Aypay (2011) were applied. In this study, according to analyze Structural Equation Model, it was analyzed by using AMOS 19 Program. According to the findings obtained from the study, it was concluded that the values were the most important variable affecting school burnout and attitudes towards school and adolescents' attitudes towards school burnout were the most important variables affecting school burnout.

"This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)"

Atf/Citation: Koç, A. & Dilmaç, B. (2020). Ergenlerin sahip oldukları değerler ile okula karşı tutumları ve okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkiler, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 175-185.

GİRİŞ

Gelişen ve değişen toplum düzeni beraberinde değer yargılarımızı da değiştirmektedir. Değişen değer yargıları ise insanları ve toplumları farklı bir yaşam tarzına sürüklemekte ve bireyselleşmeyi merkeze almaktadır. Toplumda hızla yayılan temel ahlaki değerlerde erozyon, yıpranma söz konusudur. Özellikle son yıllarda meydana gelen şok edici bozulma ve değişimler toplumdaki değerleri hızla değiştirmekte ve bu da bir çözülmeyi getirmektedir.

İnsan anlamlarla yaşayan bir varlıktır bu nedenle değerlerin olmadığı bir yaşam düşünmek olanaksızdır. Dolayısıyla değer kavramından kurtulma imkânı yoktur. Değer kavramı insanla beraber anıldığı zaman anlam kazanır. İnsan, değerleri bu dünyaya sokan ve ona anlam veren bir aktördür. Bir değer atfedici var olduğu için değer vardır. Bu yönüyle insan diğer canlılardan ayrılır (Poyraz, 2007: 84).

Sahip olduğumuz değerlerimiz ve ilkelerimiz şahsi yaşamımıza yön vermekle beraber toplumun yapısını şekillendirerek toplumun huzurunu sağlamak için ana öğeler haline gelmelidir. (Akıncı, 2005). İnanılacak şeylerin eksikliği, ahlaksızlık, köksüzlük, umutsuzluk, uğruna adanılacak şeylerin olmaması ve uygulamaya geçirilmiş bir insani değerler sisteminin olmaması değerlerden yoksun oluş olarak ifade edilebilir (Maslow, 1996).

İnsanların hayatında tehlikeli durumlarda birer işaret levhası görevi yapan değerler kişiler için zor zamanlarında yol gösterme işlevine sahiptirler. Ayrıca kişinin var olma sebebinin farkında olarak çevresinde gelişen olayları durumları anlamlandırmasına ve değerlendirmelerini yaparken kriter oluşturmasını sağlar. Toplumda insanlarda aidiyet duygusunun oluşması ve birlikte hareket etmeleri değerler ile olur. Bir toplumda değerlerin aktarımı ve değerlerin hayatta etkinliği ne kadar fazlaysa hedeflere ulaşma ihtimali o kadar fazladır. Değerlerin etkin olmaması ve göz ardı edilmesi halinde ise sorunların meydana gelmesi kaçınılmaz olur (Aydın ve Güler,2012).

Günümüzde değerlerin tanımı, değerlerin değişkenliği ve mutlaklığı, önemi, nasıl korunacağı, birey için ve toplum için önemi, bireylere nasıl öğretileceği, benimsetileceği ve bu amaçlar doğrultusunda hangi yöntemlerin kullanılacağı gibi konularda tartışmalar sürmektedir. Bu tartışmalar devam etmesine rağmen bir araştırma sonucuna göre Milli Eğitim Sistemimizde öğretim programları içerisinde değerlerin öğretilmesine yeterince yer verilmediği ortaya çıkmıştır (Yaşaroğlu, 2013).

Değerler karmaşası, sadece geleneksel şeylere ve alışkanlıklara tutunmaktan, değerlerden tamamıyla arınmış halde teknolojik şeylere bağlanmak ve eğitimi fikirlerin dayatılması olarak görmek gibi nedenlerle meydana gelmektedir. Eğitim sisteminin değerlerden arınarak görevini yerine getirdiğini söylemek olanaksızdır (Dilmaç,1999). Arkadaş desteğinin öğrencilerin iyilik halini değiştirdiği okul sadece akademik gelişimin sağlandığı yer değildir. Ayrıca sosyalleşmeye de zemin hazırladığı ortadadır (Wei ve Chen, 2010).

Okullarda yaşanan şiddet, akran zorbalığı gibi olayların öğrencilerin okula karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine sebep olduğu bilinmektedir. Yapıcı ve Zengin (2003) öğrencilerin okula yönelik tutumlarının sebeplerini inceleyebilmek için sadece tutum ve davranışları incelemenin yeterli olmadığını öğrencilerin sahip oldukları değerlerin incelenmesinin daha işlevsel olacaktır. Mermer (2011) insan davranışlarının kaynağı olan tutumları belirleyen en önemli etkenin değerler olduğunu değerlerin soyut bir anlam ifade etmekle birlikte, üzerinde anlaşılan belirli bir tanımının olmadığını ve değerlerin tutumlarının belirlenmesinde, düşüncelerin, tercihlerin ve normların oluşmasında, davranışlara yön vermesinde, önemli öncelikler olduğu herkes tarafından kabul edildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla öğrencilerin okula karşı olumlu veya olumsuz tutumlar geliştirmelerinin temelinde de yine değerler etkili olmaktadır.

Öğrencilerin okulda kendilerini iyi hissetme düzeyleri ve okula ilişkin olumlu veya olumsuz düşünceleri okula yönelik tutum şeklinde ifade edilmektedir (Stern, 2012). Okula yönelik tutumunun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları vardır. Öğrencilerin kişisel gelişim ve kariyer planlamaları açısından okulun değerine ilişkin görüşleri bilişsel boyut; öğrencinin kendisini mutlu veya stresli hissetmesi, okulu zevkli veya sıkıcı

bir yer olarak görmesi, okula bağlılık düzeyi duyuşsal boyut; öğrencinin okuldaki, sınıf içinde ve dışındaki etkinliklerdeki çabası davranışsal boyut ile açıklanmaktadır (Cheng ve Chan, 2003).

Öğrencilerin okula yönelik olumlu tutumlar geliştirebilmeleri için okula bağlılık duygusu geliştirmeleri gerekmektedir. Mengi (2011) okula bağlılığı şu ölçütlerle tanımlamaktadır: öğrencinin okula dair olumlu duygular içinde olması, eğitime ilişkin izlenimlerinin olumlu olması, okula aidiyet hissederek okuldaki personelle ve arkadaşlarıyla iyi anlaşması, devamsızlık yapmaması, sosyal etkinliklere katılması, okula ait sorumluluklar için zaman ayırması kendi amacını belirlemesi ve sınıf ve okul kararlarına katılım göstermesi.

Öğrenciler okul ortamından, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, ailevi veya kişisel sebeplerden ötürü okula karşı olumsuz tutumlar geliştirmeye başladıklarında karşımıza okul tükenmişliği kavramı çıkmaktadır. Öğrencinin okulun beklentileri karşısında yaşadığı tükenme, okula yönelik olumsuz tutumlar geliştirme ve okul ile ilgili yetersizlik hissetmesi okul tükenmişliği şeklinde ifade edilmektedir (Fredricks, Blumenfeld ve Paris, 2004; Ryan, 2001; Salmela-Aro ve diğerleri, 2009; Yang ve Farn, 2005). Okul tükenmişliği öğrencileri farklı şekillerde etkileyebilir ve okul tükenmişliğinin neden olduğu sonuçlar da öğrenciden öğrenciye farklılık gösterebilir. Ancak genel anlamda okul tükenmişliği ile beraber öğrencilerde yorgunluk, bitkinlik, okula karşı alaycı ve isteksiz bir tutum oluştuğu söylenebilir (Aypay, 2012).

Okullarda öğrenim gören öğrencilerin başarılı ve sağlıklı bir akademik gelişim göstermeleri için farklı kademelerdeki öğrenciler üzerinde tükenmişlik ile ilgili yapılan çalışmalarla öğrencilerde meydana gelen tükenmişliğin sebeplerinin araştırılmasının öğrencilere önemli katkıları olacaktır. Buna rağmen ilköğretim ve ortaöğretim kademelerindeki öğrencilerin tükenmişliklerine ilişkin çok az araştırma olduğu görülmektedir (Erturgut ve Soyşekerci, 2010).

Okulların öğrencilerden beklentilerinin artmasıyla beraber öğrencilerin tükenmişlik ve stres düzeyi de artış göstermiştir. Öğretmenlerin öğrencilere sağladığı sosyal destek, yüksek beklentiler karşısında öğrencilerde oluşan tükenmişliği azaltan bir etmendir. Ancak öğrencilerin akademik anlamda farklı beklentiler içinde olması ve yeterli sosyal desteğe ulaşamamaları tükenmişliği tetikleyen etmenlerdendir (Salmela-Aro, Kiuru & Nurmi, 2008; Salmela-Aro & Tynkkynen, 2012).

Son yıllarda okul tükenmişliği ile algılanan sosyal destek, yaşam doyumu, benlik kurguları, okula bağlılık, akademik performans, akademik güdülenme, benlik saygısı, öz yeterlik algısı gibi farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan çalışmalar yapılmıştır. Lise öğrencilerinin okula karşı ilgi kayıplarıyla ödev yapmaktan dolayı tükenme seviyeleri yükseldikçe derse katılma motivasyonlarının düştüğü sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin yaşadıkları okul tükenmişliği sebebiyle eğlenme ve dinlenme isteklerinin artmasıyla derse katılma motivasyonlarının arttığı bulunmuştur (Aypay ve Eryılmaz,2011). Seçer ve Gençdoğan (2012) ise ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin okul tükenmişlikleri seviyelerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

Okulla ilgili sorumluluklarda zorluklar yaşayan ve bu zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkamayan ergenler bir süre sonra uyum problemleri yaşayarak kendini yetersiz görmeye ve okulla ilgili sorumluluklardan kaçmaya başlayabilir (Pajares, Britner ve Valiante, 2000).

Seçer (2015) okul tükenmişliği ve akademik güdülenme arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu çalışmasında öğrencilerin eğitim süreçlerinde motivasyonlarının tam olabilmesi ve kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmeleri için belli bir oranda güdenmiş olmalarının zorunlu olduğunu ancak bu görevleri yerine getirmeleri ve eğitimle ilgili zorluklarla baş etmelerini sağlayacak kaynakları aktif hale getirmeleri noktasında okul tükenmişliği öğrenciler için bir tehdit olabilir.

Yaşamımızın önemli bir kısmını ve günümüzün uzun bir bölümünün geçtiği okullar insanların hayatlarında oldukça önemlidir. Okul ortamının olumlu olması, bireyi destekleyici tutuma sahip olması çocukların ve gençlerin özgüven gelişimlerini olumlu etkileyerek okula aidiyet hissetmelerini sağlar. İnsanın kendisini

mutluz hissettiği bir yerde kendini gerçekleştirmesi ve rahat olması çok zordur (Roeser ve Eccles, 1998). Okulda kendini güvende hissetmeyen, akranlarından ve öğretmenlerinden saygı ve değer görmeyen, beklenen huzur ve barış ortamını bulamayan ve yapılan ufak hataların dahi hoşgörüsü ile karşılanmadığı okullarda öğrencilerin okul tükenmişliği yaşamaları kaçınılmaz olacaktır.

Öğrencilerin farklı beklenti ve ihtiyaçlarla okula geldikleri bilinmektedir. Bunların başında sevgi, güvenlik, ait olma ve kabul görme gelmektedir. Öğrencilerin okulda istedik davranışları sergilemeleri, muhtemelen bu ihtiyaçların karşılanmasıyla ilişkilidir (Cemaloğlu, 2007: 8). Öğrencilerin zamanlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri okul ortamında bu ihtiyaçlarının karşılanması okula aidiyet hissetmelerini ve okula ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerini sağlayacaktır. Eyre ve Eyre (1993), bireylerin mutlu olabilmeleri için değerler eğitimine ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. Mutlu olmanın temel kaynaklarından biri, sağlam bir değerler bütününe sahip olmakla mümkündür (Akt. Doğanay, 2011: 230).

Okullarda zorbalık, saldırganlık, şiddet, devamsızlık gibi istenmeyen öğrenci davranışlarını önlemek, eğitimde istenilen başarıya ulaşmak ve öğrencilerin kendilerini okulda güvende hissetmelerini sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) önleyici ve koruyucu çalışmalarla bu istenmeyen öğrenci davranışlarını önlemeye çalışmaktadır. Eğitimin öğrenciler için bilgi, beceri ve tutum kazandırma hedefinin yanında sağlıklı ve dengeli bir kişilik sahibi olmaları, temel değerleri edinmeleri, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olmaları sadece değerler eğitimi aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu çalışmada, ergenlerin sahip oldukları değerler okula karşı tutumları ve okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan modeli test etmek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, ergenlerin sahip oldukları değerler okula karşı tutumları ve okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymak ve bu ilişkiden hareket ederek oluşturulan modeli test etmek amaçlanmıştır. Yapılan araştırma için genel tarama modelinin alt türü içerisinde yer alan ilişkisel tarama modeli kullanılmış olup, bu model neden sonuçla ilgili ipucu vermek ve 2 veya daha çok değişkenin arasındaki ilişkiyi tespit etmek için kullanılan bir modeldir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul il merkezinde farklı liselerde ve farklı sınıf seviyelerinde eğitim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır ve bu grup tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. 318 kız ve 281 erkek olmak üzere 599 öğrenciden oluşan bir çalışma grubuyla araştırma yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

İnsani Değerler Ölçeği (İDÖ): İnsani değerler ölçeği Dilmaç (2007) tarafından ergenlerin insani değerlerini tespit etmek amacıyla geliştirilmiş olup 6 boyuttan ve 42 maddeden meydana gelen likert tipi bir ölçektir. Ergenlerin ölçekteki puanlarının artışı insani değerlere daha çok sahip olduğu anlamına gelmektedir. 42 maddeden oluşan ölçeğin tüm iç tutarlılığı alfa .92 bulunmakla beraber iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha), "Dostluk/Arkadaşlık" alt ölçeği için .69, "Sorumluluk" alt ölçeği için .73, "Barışçı Olma" alt ölçeği için .65, "Saygı" alt ölçeği için .67, "Hoşgörü" alt ölçeği için .70, "Dürüstlük" alt ölçeği için .69 şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Kararlılık katsayıları ölçeğin tutumu için .87 bulunurken, "Barışçı Olma" için .80 "Sorumluluk" için .73, Hoşgörü" için .79 "Dostluk/Arkadaşlık" için .91, "Saygı" için .88, "Dürüstlük" için .75, "olarak bulunmuştur (Dilmaç, 2007).

Okula İlişkin Tutum Ölçeği: Lise (ortaöğretim) öğrencilerinin okula ilişkin sahip oldukları tutumları belirlemek amacıyla hazırlanmış olan ölçeğin 38 maddeden oluşan ölçeğin ilk proto-tipi kullanılarak

toplanan verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için yapılan KMO test değeri .921 olarak bulunmuştur. Kapsam geçerliği belirlemek için uzman görüşüne başvuru olan ölçeğin kapsam geçerliği varyans değeri %53,73 olarak tespit edilmiştir. Yapılan faktör analizi ile işlemeyen ve yük değeri .1 değerinden küçük olan maddeler ölçekten çıkarılırken faktör yük değeri .349 ile .657 arasında olan 21 madde ölçeğe dahil edilmiştir. Ölçekte güven boyutunda 6 madde, sevgi boyutunda 6 madde, değer boyutunda 5 madde ve uyum boyutunda 4 madde bulunmaktadır. Döndürme işlemi sonucunda ölçekte dört alt boyut oluşmuştur. Bu alt boyutlar ve yer alan madde sayısı ise şöyle sıralanmaktadır. “Sevgi” 6 madde, “Değer” 5 madde, “Uyum” 4 madde ve “Güven” 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte genel iç tutarlık katsayısı .860 olarak tespit edilmiştir.

Ortaöğretim Öğrencileri İçin Okul Tükenmişliği Ölçeği (OÖOTÖ): Ortaöğretim öğrencilerinin okul tükenmişliklerini ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu ölçekte çalışma grubunu 728 ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Açıklayıcı ve Doğrulayıcı faktör analizine (DFA) tabi tutulan verilerden 7 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yedi faktörün ortaya koyduğu toplam varyans %61 iken DFA faktör analizinde uyum indekslerinde modelin uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ölçek alt boyutlarında Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .63 ile .86 arasında olduğu ölçeğin iki yarı test güvenilirliğinin alt boyutlarda .63 ile .88 arasında olduğu tespit edilmiştir. (Aypay, 2012).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veri toplamak amacıyla çalışma grubunda yer alan öğrencilere Verileri toplamak çalışma grubundaki bireylere İnsani Değerler Ölçeği, Okula Karşı Tutum Ölçeği, Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Tükenmişliği Ölçeği (OÖOTÖ) gibi ölçme araçları ile Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Ergenlerin sahip oldukları değerler ile okula karşı tutum ve okul tükenmişlikleri arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada Yapısal Eşitlik Modeli’ne göre AMOS 16 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi bir kuramsal modeli test etmek için gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki nedensel ve karşılıklı ilişkileri ortaya koyan istatistiksel bir yaklaşımdır (Shumacker ve Lomax, 2004).

Etik

Bu çalışmada çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davranıldığı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterildiğini ve bu kaynaklara kaynakçada yer verildiğini; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapılmadığını, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)' in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet edildiğini beyan ederiz.

BULGULAR

ÇalışmanınElde edilen son modelde ($X^2 = 201.711$, $df = 71$, $p < .001$) altı exogenous, (sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü) on bir endogenous (okul tükenmişliği ve okula karşı tutum) veri yer almaktadır. Modelde gösterilen yolların her biri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. The Bentler-Bonett normed fit index (NFI), The Tucker-Lewis coefficient fit index (TLI) ve diğer uyum indeksleri modelin oldukça iyi uyumlu olduğunu göstermiştir (Tablo 1). Modelde yer alan endogenous verileri arasındaki iki yönlü korelasyonların her biri yüksek değerlere sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, çalışmada kullanılan değerler ölçeğinin alt boyutlarının sahip olduğu korelasyon değerlerinden de etkilenmektedir.

Tablo 1.

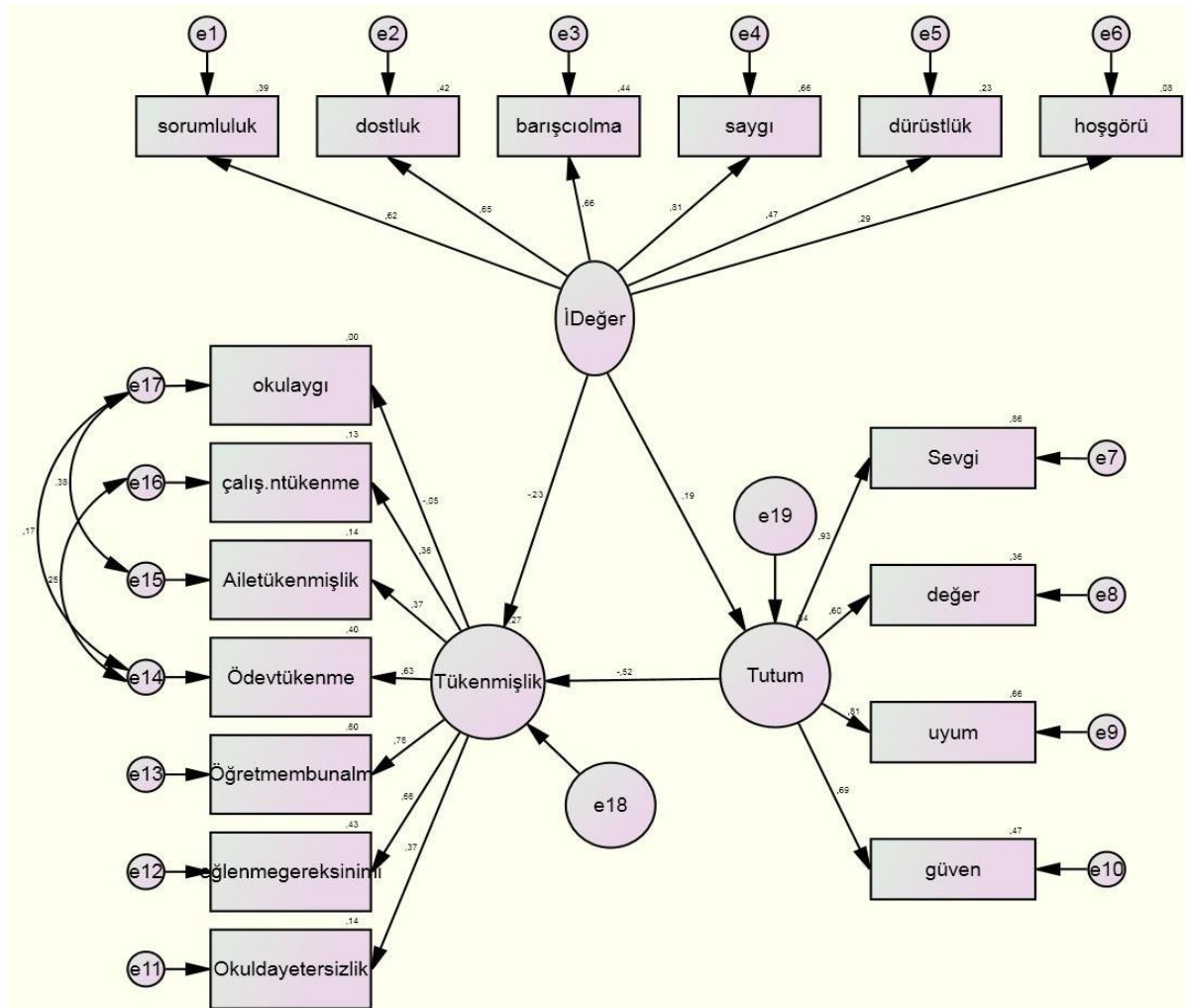
Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum İndeksi
(X ² /sd)	≤ 3	≤ 4-5	2.84
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.07
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.06
NFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.93
CFI	≥ 0.97	≥ 0.95	0.95
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.93
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.93
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.94

Tablo 1’de yer alan uyum değerleri incelendiğinde, X²/sd =2.84, RMSEA= 0.07, SRMR=0.06, NFI =0.93, CFI = 0.95, GFI =0.93, AGFI= 0.93 ve TLI = 0.94, olarak bulunmuştur. Genel olarak, modelin istenen düzeyde uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985). Test edilen tek faktörlü model Şekil 1’de gösterilmiştir. Modelde gösterilen tüm yollar 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Şekil 1.

Modele İlişkin Yol Analizi

Tablo 2.

Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler, Okula Karşı Tutum ve Okul Tükenmişliği Arasındaki Yordayıcı İlişkilerine Yönelik Model

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Standart Hata	Kritik Değer
Değer	Okula Karşı Tutum	0.19	.019	0	0.37	4.05*
Değer	Okul Tükenmişliği	-0.23	-.23	0	0.16	-3.04*
Okula Karşı Tutum	Okul Tükenmişliği	-0.52	-0.52	0	0.17	-6.88*

^aToplam etki = Doğrudan etki + Dolaylı etki, * $p < 0.01$, ** $p < 0.05$.

Şekildeki model incelendiğinde, ergenlerin okula karşı tutumunu etkileyen en önemli bağımsız değişkenin ($t=4.05$, $p < 0.01$) ergenlerin sahip olduğu değerler olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = 0.19$ olarak bulunmuştur. Ergenlerin sahip oldukları değerler ile okula karşı tutumları arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin sahip oldukları değerlerin artmasıyla, okula karşı tutumlarının da artacağını ortaya koymaktadır.

Modelde ergenlerin okul tükenmişliğini etkileyen en önemli bağımsız değişkenin ($t=-6.88$, $p < 0.01$) ergenlerin okula karşı tutumları olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = -0.52$ olarak belirlenmiştir. Ergenlerin, okula karşı tutumları ile okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, okula karşı tutumların artmasıyla, ergenlerin okula karşı tükenmişlik düzeylerinde azalacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, test edilen modelde ergenlerin okul tükenmişliğini etkileyen en önemli ikinci değişkenin ($t=-3.07$, $p < 0.01$) ergenlerin sahip olduğu değerler olarak görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = -0.23$ olarak belirlenmiştir. Ergenlerin, sahip oldukları değerler ile okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, ergenlerin sahip olduğu değerlerin artmasıyla ergenlerin okula karşı tükenmişlik düzeylerinde azalacağını ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA ve YORUM

Araştırma bulgularına göre okula karşı tutumu etkileyen en önemli bağımsız değişkenin ergenlerin sahip olduğu değerler olduğu görülmektedir. Bu durum ergenlerin sahip oldukları değerlerin artmasıyla okula karşı tutumlarını farklılaşacağını yani ergenlerin sahip oldukları değerlerin artmasıyla, okula karşı tutumlarının da artacağı ortaya koymaktadır. Literatürde ergenlerin sahip oldukları değerler ile okula yönelik tutumlarının bir arada incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Argon (2016) lise öğrencileri ile yapmış olduğu okula ilişkin tutum ve akran ilişkilerine ait görüşleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin akran ilişkilerini algıları ve okula ilişkin tutum düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı ilişki saptanmıştır. Yani okula ilişkin tutumları yüksek olan öğrencilerin akran ilişkisi algıları göreceli olarak düşmektedir.

Çocukların ve ergenlerin yaşamlarında bağlılık kaynağı olarak gördüğü ve en çok zaman geçirdiği ebeveynleri, akranları ve okullarına duydukları bağlılıklardır. Arkadaş gruplarından destekleyici bir tutum

ve ilgi gören öğrencilerin okula karşı akademik anlamda daha olumlu tutumlar ve değerler geliştirdikleri okuldan daha fazla doyum aldıkları görülmektedir (Klem ve Connell, 2004: 3).

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ergenlerin okul tükenmişliğini etkileyen en önemli bağımsız değişkenin ergenlerin okula karşı tutumları olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ergenlerin, okula karşı tutumları ile okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, okula karşı tutumların artmasıyla, ergenlerin okula karşı tükenmişlik düzeylerinde azalacağını ortaya koymaktadır. Atik (2016) lise öğrencilerinin başarılarını doğrudan ya da dolaylı etkileyen öğretmene güven, okula karşı tutum, okula yabancılaşma ve okul tükenmişliği değişkenleri arasındaki ilişkiler ve bunların akademik başarı ile ilişkilerinin çözümlenmesi amacıyla bir çalışma yapmıştır. Yaptığı bu çalışmada şu sonuçları elde etmiştir: okula karşı tutum ile okula yabancılaşma arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı, okula karşı tutum ile okul tükenmişliği arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı, okula karşı tutum ile akademik başarı arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı, okula yabancılaşma ile okul tükenmişliği arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı, okula yabancılaşma ile akademik başarı arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı, okul tükenmişliği ile akademik başarı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkinin olduğu bulgularına ulaşmıştır. Bu çalışmada okula karşı tutum ile okul tükenmişliği arasındaki negatif yönlü ilişki bulgusunu ilgili literatür desteklemektedir.

Cazan ve Nastasa (2015), yaptıkları bir çalışmada okul tükenmişliği ile duygusal zekâ ve yaşam doyumunun ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında öğrencilerin yaşam doyumlarının azalması yaşadıkları tükenmişliği artırmaktadır. Ayrıca okula karşı istekli ve motive olmaları da okul tükenmişlik düzeyini azaltmıştır. Öğrencilerin okul hakkındaki negatif görüş ve tutumları da okul tükenmişlik düzeyini artırmaktadır (Pilkaukaite-Valickiene, Zukauskiene, Raiziene, 2011; Wang ve diğerleri, 2015).

Ortaokul öğrencilerinin okula bağlanma, öz yeterlik algısı, akademik başarı, sınıf seviyesi, arkadaş desteği, aile gelir düzeyi ve dershaneye gitme ya da gitmeme durumlarının okul tükenmişliğini ne derece yordadığını tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmada öğrencilerin okula bağlanma düzeylerinin azalmasıyla birlikte okula ilgi kaybına ilişkin tükenmişlik yaşama eğiliminde artış olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu sonuç okula karşı tutum ile okul tükenmişliğinin ilintili olduğu sonucunu destekler niteliktedir (Şahan ve Duy,2017).

Avara (2015) lise öğrencilerinin akademik öz yeterlik, kariyer kararı yetkinlik beklentileriyle akademik güdülenmeleri ve okul tükenmişlikleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada akademik güdülenme içinde yer alan keşif seviyesi, kendini aşma ve bilgiyi kullanma seviyeleri ve akademik güdülenme düzeyleri arttıkça okul tükenmişliklerinin azaldığını ortaya koymuşlardır.

Aypay ve Eryılmaz (2011) lise öğrencileri ile yaptığı çalışmalarında öğrencilerin derse katılma motivasyonları ile okul tükenmişlikleri arasındaki ilişkiyi incelemişler ve okula ilgi kaybı seviyeleri ve ödev yapmaktan kaynaklı tükenmişlikleri arttıkça derse katılmaya yönelik motivasyonlarının düştüğünü görmüşlerdir. Tükenmişliğin okula ilgi kaybı alt boyutu öğrencilerin okula ilişkin sevgi yetersizliğini, ilgi azalmasını, okulu sıkıcı görmelerini ve okulda mutsuz olmalarını ifade etmektedir. Okul tükenmişliği ölçeğinin alt boyutu olan okula ilgi kaybının okula yönelik olumsuz bir tutum şeklinde değerlendirildiğinde bu araştırma sonucunun okula karşı tutum ile okul tükenmişliği arasındaki negatif yönlü ilişki bulgusunu desteklediği söylenebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen son bulgu ergenlerin okul tükenmişliğini etkileyen en önemli ikinci değişkenin ergenlerin sahip olduğu değerler olduğu sonucudur. Ergenlerin, sahip oldukları değerler ile okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile elde edilen bulgular, ergenlerin sahip olduğu değerlerin artmasıyla ergenlerin okula karşı tükenmişlik düzeylerinde azalacağını ortaya koymaktadır.

Özbakır (2015) ortaokul öğrencilerinin insani değerleri ile okul tükenmişlikleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada yapılan korelasyon analizine göre insani değer ile tükenmişlik arasında istatistiksel olarak anlamlı doğru yönlü %10,7 oranında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

İnsani değerler ölçeğinin alt boyutlarından biri olan hoşgörü ile tükenmişlik arasındaki ilişki incelendiğinde hoşgörü kavramının kendinden farklı düşüncelere, inançlara, yaşam tarzlarına ve değerler sistemine sevecen bir tavırla yaklaşmasıdır (Hökelekli, 2011). Kutsal ve Bilge (2012) ortaöğrenim düzeyindeki öğrencilerle yaptığı çalışmasında öğrencilerin tükenmişlik ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamış algıladıkları sosyal destek seviyesi fazla olan öğrencilerin daha az tükenmişlik yaşadıklarını, ayrıca aile ve arkadaşan alınan sosyal desteğin öğretmenden alınan desteğe göre daha az etkili olduğu tespit edilmiştir. Yani öğretmenlerin bilgi verme misyonlarının yanında öğrenciler için psikolojik destek konusunda da öğrenciler üzerinde oldukça etkilidirler. Bu sonuçlar okul tükenmişliğinin insani değerler ölçeğinin hoşgörü, okula yönelik tutum ölçeğinin ise uyum ve güven alt boyutlarıyla ilişkili olduğu sonucunu desteklemektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. (2005). Hayata Anlam Vermede Dini Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9), 7-24.
- Argon, T ve Yılmaz, D.Ç. (2016). Lise öğrencilerinin akran ilişkileri algıları ile okula ilişkin tutumları arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*,5(28),250–258.
- Atik, S., Özer, N. ve Karadağ, N. (2018). Öğrencilerin öğretmenlerine güven düzeyleri, okul tükenmişlikleri ile akademik başarılarının yapısal eşitlik modellemesiyle incelenmesi. *Adıyaman University Journal Of Educational Sciences*, 8(2),259-283.
- Avara, K. (2015). *Ortaöğretim öğrencilerinde akademik güdülenmenin yordayıcısı olarak akademik öz-yeterlik, kariyer kararı yetkinlik beklentisi ve okul tükenmişliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mevlana Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, M.Z., Akyol Gürlü, Ş. (2012). *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aypay, A. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri için okul tükenmişliği ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamalarda Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 511-527.
- Aypay, A. Eryılmaz, A.(2011). Lise öğrencilerinin derse katılmaya motive olmaları ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 26–44.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (14. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Cazan, A. ve Nastasa, L. (2015). Emotional intelligence, satisfaction with life and burnout among university students. *Procedia - Social And Behaviora Science*, 180, 1574 – 1578.
- Cemaloğlu, N. (2007). Disiplin ile İlgili Kavramlar, İlkeler Ve Uygulamalar. *Millî Eğitim*, (175) 8-23.
- Cheng, S.T., ve Chan, A.C.M. (2003). The development of a brief measure of school attitude. *Educational And Psychological Measurement*, 63(6), 1060-1070.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile sinanması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Fen Lisesi Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitiminin Verilmesi ve İnsani Değerler Ölçeği İle Sinanması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğanay, A. (2011). *Değerler Eğitimi*, Cemil Öztürk (Editör). Sosyal Bilimler Öğretimi Demokratik Vatandaş Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi, S. 225–256.
- Erturgut, R. Ve Soyşekerci, S. (2010). An empirical analysis on burnout levels among second year vocational schools students. *Procedia Social And Behavioral Sciences*, 2 (2010), 1399–1404.
- Eyre, L. Ve Eyre, R. (1993). *Teaching Your Children Values*. New York: Rockefeller Center.
- Fredricks, J., Blumenfeld, P. ve Paris, A. (2004). School engagement: potential of the concept, state of the evidence. *Review Of Educational Research*, 74, 59–109.

- Hökelekli, H. (2011). *Değerler Psikolojisi Ve Eğitimi (1. Baskı)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Klem, M. Adena, Connell, James P. (2004). Relationships matter linking teacher support to student engagement and achievement. *Journal Of School Health*, 74(7), 262-273.
- Kutsal, D. ve Bilge, F. (2012). Lise öğrencilerinin tükenmişlik ve sosyal destek düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 284-297.
- Maslow, A.H. (1996). *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*. Çev. H.K. Sönmez. İstanbul: Kuraldışı Yayınevi.
- Mengi, S. (2011). *Ortaöğretim 10. Ve 11. Sınıf öğrencilerinin sosyal destek ve öz yeterlik düzeylerinin okula bağlılıkları ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Mermer, Y. (2011). *Genç kızların evlilik kurumuna ilişkin değer ve tutumları: Kayseri İncesu ilçesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özbakır, E. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin insani değerleri ile okul tükenmişliği arasındaki ilişki ve bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pajares, F., Britner, S. L. ve Valiante, G. (2000). Relation between achievement goals and self-beliefs of middleschool students in writing and science. *Contemporary Educational Psychology*, 25(4), 406-422.
- Poyraz, H. (2007). Değerlerin kuruluşu ve yapısı. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Ş. Arslan, M Zengi (Editörler). *Değerler ve Eğitimi*. İstanbul. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 81-88.
- Roeser, R. ve Eccles, J. (1998). Adolescents' perceptions of middle school: relation to longitudinal changes in academic and psychological adjustment. *Journal Of Research On Adolescence*, 8(1), 123-158.
- Salmela-Aro, K. ve Tynkkynen, L. (2012). Gendered pathways in school burnout among adolescents. *Journal Of Adolescence*, 35 (4), 929-939.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling* (2nd ed.). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Seçer, İ. ve Gençdoğan, B. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde okul tükenmişliğinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *The Journal Of Education, Abnormal And Social Psychology*, 1 (2), 1-13.
- Seçer, İ. (2015). Okul tükenmişliği ile akademik güdülenme arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 2146- 9199.
- Stern, M. (2012). *Evaluating And Promoting Positive School Attitude In Adolescents*. New York: Springer.
- Şahan, B. Ve Duy, B. (2017). Okul tükenmişliği: öz-yeterlik, okula bağlanma ve sosyal desteğin yordayıcı rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1249-1270.
- Wei, H. S. ve Chen, J. K. (2010). School attachment among taiwanese adolescents: the roles of individual characteristics, peer relationships, and teacher well-being. *Social Indicator Research*, 95, 421-436.
- Yapıcı, A. Ve Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercihleri sıralaması üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova üniversitesi ilahiyat fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Türkiye'deki "hayat bilgisi" ile Singapur'daki "vatandaşlık ve ahlak eğitimi" derslerinin değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 8(8), 1453- 1461.

EXTENDED ABSTRACT

Schools, where a significant part of our lives and a long part of our day pass, is very important in people's lives. The positive school environment and the supportive attitude of the individual make children and young people feel a sense of belonging to the school by positively affecting their self-confidence development. It is very difficult for a person to realize himself and be comfortable in a place where he feels unhappy (Roeser & Eccles, 1998). It will be inevitable for students to experience school burnout in schools that do not feel safe at school, do not receive respect and value from their peers and teachers, cannot find the expected peace and peace environment, and even small mistakes are not tolerated.

It is known that students come to school with different expectations and needs. The most important of these are love, security, belonging and acceptance. Students exhibiting desired behaviors at school is probably related to

meeting these needs (Cemaloğlu, 2007: 8). Meeting these needs of students in the school environment where they spend a significant part of their time will ensure that they feel belonging to the school and develop positive attitudes towards the school. Eyre and Eyre (1993) state that individuals need values education in order to be happy. One of the main sources of being happy is possible to have a solid set of values (cited in Doğanay, 2011: 230).

In order to prevent unwanted student behaviors such as bullying, aggression, violence, and absenteeism in schools, to achieve the desired success in education and to make students feel safe at school, the Ministry of National Education (MEB) tries to prevent these unwanted student behaviors with preventive and protective activities. In addition to the aim of education to gain knowledge, skills and attitudes for students, having a healthy and balanced personality, acquiring basic values, being a good person and a good citizen can only be achieved through values education.

The aim of the research is to reveal the predictive relationships between adolescents' values, attitudes towards school and school burnout and to test the model created by this relationship.

The relational screening model, which is a sub-type of the general screening model, was used in the study. The study group was selected randomly from the students who were studying in different high schools and at different levels in the city center of İstanbul in the academic year of 2016-2017. The study group consisted of 599 students, 318 of whom were girls and 281 were boys. In the study, the Human Values Scale developed by Dilmaç (2007), the Attitude Scale for School developed by Adıgüzel (2012) and the school burnout scale developed by Aypay (2011) were applied. In this study, according to analyze Structural Equation Model, it was analyzed by using AMOS 19 Program.

According to the findings obtained from the study When the model is examined, it is seen that the most important independent variable that affects adolescents' attitude towards school ($t = 4.05$, $p < 0.01$) is the values of adolescents. The correlation coefficient value for this factor was found to be $= 0.19$. When the predictive relationships between adolescents' values and their attitudes towards school were examined, it was determined that there was a positive linear relationship. In other words, the findings reveal that as the values of adolescents increase, their attitudes towards school will also increase.

In the model, it is seen that the most important independent variable that affects adolescents' school burnout ($t = -6.88$, $p < 0.01$) is the adolescents' attitude towards school. The correlation coefficient value for this factor was determined as $\beta = -0.52$. When the predictive relationships between adolescents' attitudes towards school and school burnout were examined, it was determined that there was a negative linear relationship. In other words, the findings show that as the attitudes towards school increase, the burnout levels of adolescents towards school will decrease.

Also, in the model tested, the second most important variable affecting the school burnout of adolescents ($t = -3.07$, $p < 0.01$) is seen as the values that adolescents have. The correlation coefficient value for this factor was determined as $\beta = -0.23$. When the predictive relationships between adolescents' values and school burnout were examined, it was determined that there was a negative linear relationship. In other words, the findings show that as the values of adolescents increase, their burnout levels against school will decrease.